

Пірус В. О.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету*

Pirus V. O.

*Graduate student of International Economic Relations Department
Khmelnytsky National University*

ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ

EXTERNAL AND INTERNAL FACTORS INFLUENCING THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена проблемам інноваційного розвитку вищих навчальних закладів. Визначено, що трансформаційні зрушення, які відбуваються в національній економіці, обумовлюють необхідність створення сприятливих умов для інноваційного розвитку ВНЗ. В роботі розглянуто підходи до структурування факторів впливу на діяльність вищих навчальних закладів. Запропоновано авторський підхід до систематизації зовнішніх факторів, які впливають на інноваційний розвиток ВНЗ. Згруповано та проаналізовано внутрішні фактори впливу на інноваційний розвиток ВНЗ.

Ключові слова: освіта, вищий навчальний заклад, зовнішні фактори, внутрішні фактори, інноваційний розвиток.

Вступ та постановка проблеми. Трансформаційні зрушення, які відбуваються в світовій економіці, обумовлюють необхідність створення сприятливих умов для інноваційного розвитку. Реалізація інноваційної моделі розвитку України передбачає необхідність ефективного використання різних форм інтеграції у глобальний освітній простір вітчизняних навчальних закладів. Динамічна зміна технологій, розвиток інформаційного суспільства вимагають забезпечення відповідного рівня вищої освіти в Україні, що визначається насамперед якістю освітніх послуг та системою ефективного менеджменту як окремих вищих навчальних закладів, так і системи освіти загалом. Саме тому з метою ефективного управління ВНЗ необхідно виявити всі сили, які чинять вплив на якість вищої освіти: ті, що безпосередньо беруть участь у перетворенні властивостей об'єкта, тобто фактори впливу, та умов – сил, які впливають на об'єкт опосередковано.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, пов'язані з розвитком вищої освіти, переважно присвячені проблемам економіки, менеджменту і маркетингу закладів освіти, а також виміру ефективності освіти. Це праці В. Андрущенко, І. Грищенко, В. Жаміна, С. Жильцова, І. Ільїнського, О. Кукліна, В. Куценко, В. Лугового, В. Савчука, О. Сидоренко, В. Сафонові, В. Щетиніна, В. Юхименка та інших науковців. Надбання вчених та фахівців, які працюють в галузі теорії, методології та організації вищої освіти, є значним внеском у вирішення питань вдосконалення функціонування закладів освіти. Попри значну увагу вчених до окремих аспектів функціонування вищих навчальних закладів, варто зауважити, що в літературі та практиці недостатньо системними є дослідження, націлені на ідентифікацію та врахування зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на діяльність ВНЗ, що в сучасному трансформаційному періоді є особливо актуальним завданням, вирішення якого має значне практичне значення для побудови ефективної моделі управління ВНЗ та сприяння їх інноваційному розвитку.

Метою роботи є узагальнення та подальший розвиток теоретичних положень щодо класифікації факторів впливу на інноваційний розвиток вищих навчальних закладів України.

Результати дослідження. Сучасний етап розвитку вітчизняної економіки передбачає побудову суспільства, заснованого на знаннях, де соціальний й економічний добробут країни визначається наукоємними технологіями, інноваційною спрямованістю і рівнем інтелектуального розвитку суспільства. Саме освіта, насамперед вища, має величезне значення для інноваційної системи країни, виступаючи одним із найбільш значимих ресурсів її формування [1]. Водночас з урахуванням стану розвитку вітчизняної соціально-економічної системи підвищення ефективності вищої освіти за рахунок розвитку її інноваційної складової, а також підвищення якості освітніх послуг неможливе врахування зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на динаміку функціонування ВНЗ як безпосередньо, так і опосередковано.

На основі проведеного аналізу фахової економічної літератури варто зазначити, що, розглядаючи різні аспекти діяльності ВНЗ, науковці приділяють увагу факторам, які впливають на об'єкт їхнього дослідження. Так, В. Зінченко, вивчаючи вплив зовнішнього середовища на діяльність вищих навчальних закладів, доводить необхідність виділення в діяльності суб'єктів господарювання, зокрема ВНЗ, п'ять ієрархічних інфраструктур і відповідного зовнішнього середовища, а саме виділення міжнародної, загальнодержавної, регіональної, обласної та місцевої інфраструктур [2, с. 31].

Я. Малихіна, вивчаючи вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність ВНЗ, зазначає, що у макросередовищі, яке оточує підприємство, діє значно більша кількість факторів, ніж у мікросередовищі. Їм притаманний високий рівень варіативності, невизначеності та непередбачуваності, що зумовлено їх опосередкованою дією на суб'єкти господарювання. До основних факторів макросередовища Р. Фатхутдінов відносить економічні, політичні, соціокультурні, науково-технологічні, природно-кліматичні, демографічні та інші фактори. Погоджуючись із науковцем, вважаємо, що ці основні фактори, безумовно, мають вплив на діяльність ВНЗ і взаємопов'язані з нею [3].

І. Царенко, розглядаючи фактори, які впливають на конкурентоспроможність ВНЗ, вважає, що найбільший

вплив на конкурентоспроможність ВНЗ здійснюють такі фактори, як науково-освітній потенціал, що має найбільшу питому вагу серед оцінок науковців, матеріально-технічна база, наявні форми навчання, просування освітніх послуг на ринку, конкурентоспроможність фахівців, підготовку яких здійснює ВНЗ. Найменш впливовими є швидкість реагування на зміни запитів споживачів, спектр освітніх послуг, престиж спеціальностей, фінансова забезпеченість та внутрішньокорпоративне середовище [4, с. 40].

Н. Цимбаленко, аналізуючи середовище формування конкурентного потенціалу ВНЗ, виділила такі фактори, які впливають на означені процеси: глобальні (євроінтеграційні процеси, а саме поширення практики транснаціональної освіти); економічні (зменшення реальних доходів населення, високий рівень інфляції, економічна нестабільність); соціально-демографічні (низький рівень життя населення, недостатній рівень розвитку соціальної інфраструктури; значні міграційні процеси); відповідні виду економічної діяльності (досить високі рівні кваліфікації та оплати праці); кон'юнктури ринку освітніх послуг (посилення дії ринкових механізмів; високий рівень конкуренції серед ВНЗ і працівників ВНЗ) [5].

Що стосується питання інноваційного розвитку ВНЗ, то у ході дослідження В. Сафонова визначила такі фактори, що справляють негативний вплив на розвиток інноваційного потенціалу вищої школи, як, зокрема, низька інвестиційна й інноваційна активність в освоєнні нових наукоємних технологій, відсутність навичок комерціалізації науково-технічних розробок; зниження престижу науки, старіння наукових і науково-педагогічних кадрів; відтік кваліфікованих наукових і науково-педагогічних кадрів у комерційні структури і закордон; погіршення матеріально-технічної бази освіти й науки. Ці чинники знижують масштаби проведення науково-дослідних робіт, послаблюють зв'язки вищих навчальних закладів та наукових установ системи освіти з промисловістю, соціальною сферою країни, галузевою й академічною наукою тощо [1]. Ми вважаємо, що запропонований перелік факторів потребує систематизації та виділення груп зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на інноваційну діяльність ВНЗ.

Г. Клімова до внутрішніх факторів, що сприятливо та стимулююче впливають на становлення інноваційного клімату ВНЗ, відносить високу кваліфікацію професорсько-викладацького складу; багаті традиції ВНЗ в галузі організації освітнього процесу, спортивні і культурні досягнення; наявність затребуваних напрямів підготовки кадрів; розвинену структуру освіти після закінчення ВНЗ (докторантура, аспірантура, пошукацтво, дисертаційні ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій); розгалужену мережу філіалів; наявність потенціалу додаткової професійної освіти; наявність баз практики студентів; надання вищим навчальним закладам допомоги в працевлаштуванні випускників; наявність монографій, навчальних посібників і науково-методичних розробок, що друкуються за ініціативою власне викладачів; тенденції зі зростання обсягів НДР тощо.

Серед внутрішніх факторів, що стримують або обмежують створення у ВНЗ інноваційного клімату, можна назвати такі: нез'ясованість критеріїв відбору змісту освіти; невідповідність наявних педагогічних технологій навчання і контролю сучасним вимогам до освітнього процесу і якості підготовки випускників; недостатній ступінь розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень; розрив між теоретичним навчанням і практикою; слабка сприйнятливість професорсько-викладацького складу до інновацій у різноманітних галузях удоско-

налення діяльності ВНЗ; відсутність ефективної системи залучення студентів до НДР і НДРС і використання результатів досліджень в освітньому процесі; слабка популяризація досягнень ВНЗ (наукових шкіл, досягнень випускників); дефіцит фінансування діяльності ВНЗ, недостатній розвиток матеріально-технічної бази, інформаційного і науково-методичного забезпечення освітнього процесу, що модернізується; неефективність чинної системи профорієнтації; невідповідність рівня професорсько-викладацького складу вимогам, що зростають, до якості підготовки студентів; низький рівень зарплатні професорсько-викладацького складу; старіння викладацького корпусу; неprestижність ВНЗ тощо.

Інноваційна спрямованість модернізації вищої освіти значною мірою зумовлюється різноманітними факторами зовнішнього соціокультурного середовища. Серед них слід назвати політичні (наявність цільового держзамовлення на розробку і реалізацію державної програми в галузі молодіжної політики); економічні (кризові явища в економіці); демографічні (падіння народжуваності, криза родини тощо); культурно-моральні (моральна деградація, зниження рівня загальної культури й освіченості молоді); зростання значущості вищої освіти у світі; наявність конкурентів на освітньому ринку. Вказані фактори у своїй сукупності детермінують формування інноваційного клімату в конкретному ВНЗ [6]. Ми вважаємо, що запропонований перелік факторів потребує систематизації та уточнення, оскільки перелік факторів є надто громіздким, що не сприяє практичному використанню у процесі прийняття управлінських рішень.

Л. Бурдонос, розглядаючи фактори, що впливають на ефективність наукової та інноваційної діяльності університетів, стверджує, що ефективне функціонування вишого навчального закладу загалом та його наукової складової визначається багатьма чинниками, серед яких провідну роль відіграють кадрові, фінансові забезпечення та впровадження інноваційних технологій [7, с. 14]. Такий підхід, на наш погляд, є досить вузьким та не враховує зовнішні фактори впливу на діяльність ВНЗ, а внутрішні фактори висвітлює фрагментарно.

Отже, в економічній фаховій літературі фактори, які здійснюють вплив на інноваційну активність ВНЗ, класифікують за такими ознаками:

- за характером результативності впливу (стимулюючі, стримуючі);
- за рівнем економічного впливу (зовнішні, внутрішні).

Вивчення факторів та умов забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти, на наш погляд, потребує подальшого дослідження. Так, перш ніж перейдемо до висвітлення сутності факторів, які впливають на інноваційний розвиток ВНЗ, визначимо, що означає термін «фактор».

Фактор (походить від лат. "factor" – «той, що обумовлює») – це рушійна сила або причина будь-якого процесу чи явища, що визначає його характер або окремі риси [8]. Згідно з таким тлумаченням під факторами впливу на інноваційний розвиток ВНЗ доцільно розуміти умови, рушійні сили, завдяки яким виникають, створюються і впроваджуються інновації у вищій школі.

Весь набір сил, що впливають на інноваційний розвиток вищої освіти, можна об'єднати у дві класифікаційні групи: внутрішні фактори та зовнішні фактори.

Зовнішні фактори – це, як правило, неконтрольовані сили, що впливають на рішення менеджерів, на їх дії і, врешті-решт, на внутрішню структуру і процеси в організації.

Зовнішні фактори, які впливають на інноваційний розвиток ВНЗ, доцільно систематизувати за такими підгрупами: фінансово-економічні, техніко-технологічні, організаційно-правові, політичні, демографічні, соціокультурні, що дасть змогу сформулювати ефективну систему управління ВНЗ, крім того, такий перелік зовнішніх факторів поєднує фактори як прямого, так і непрямого впливу.

Фінансово-економічні фактори відображають рівень розвитку економіки, інноваційні процеси в економічному просторі, стан фінансового ринку, галузеву кон'юнктуру. До цієї групи факторів віднесемо макроекономічну ситуацію в країні, обсяг державних видатків на освіту, розвиток недержавних інструментів фінансування освіти, рівень фінансування інноваційних проектів, платоспроможний попит, рівень розвитку ринку освітніх послуг.

Досить вагомий вплив на інноваційний розвиток ВНЗ здійснюють організаційно-правові фактори, до яких ми відносимо законодавче та нормативно-правове забезпечення вищої освіти; норми і стандарти в галузі вищої освіти; нормативно-правове забезпечення інноваційної діяльності; рівень захисту права інтелектуальної власності, авторських та пов'язаних з ними майнових та моральних інтересів.

Політичними факторами, які здійснюють вплив на інноваційний розвиток ВНЗ, на нашу думку, є загальнополітичний клімат у державі; політичний курс країни; регуляторна діяльність уряду; державна політика у сфері вищої освіти та інноваційної діяльності.

Технологічні фактори пов'язані з розвитком техніки, технологій, інструментів, які використовуються як під час управління ВНЗ, так і під час організації навчального процесу. Також до технологічних факторів відносяться рівень науково-технічних досліджень, рівень інформаційно-технологічної інфраструктури, розробка державних інноваційних програм, проектів у науково-технічній галузі.

Основними демографічними факторами, які здійснюють значний вплив на інноваційний розвиток ВНЗ, є чисельність населення, віковий склад населення, рівень народжуваності, рівень урбанізації, міграція населення, територіальне розміщення населення, рівень освіти, доходів населення.

Соціокультурні фактори формуються в межах конкретного суспільства і відображають погляди, цінності та норми поведінки людей, що впливають на прийняття ними управлінських рішень. До соціокультурних факторів віднесемо національні традиції та цінності, особис-

тісну орієнтацію в освіті в поєднанні з гармонійним розвитком особистості, менталітет.

Внутрішні фактори – це фактори, які безпосередньо пов'язані з результатами діяльності господарюючого суб'єкта, тобто, відповідно до об'єкта нашого дослідження, вищого навчального закладу.

Внутрішні фактори, які впливають на інноваційний розвиток ВНЗ, доцільно згрупувати у такі підгрупи: фінансово-економічні, організаційно-правові, науково-технологічні, управлінські, кадрові.

Фінансово-економічні фактори відображають економічний розвиток ВНЗ, ефективність господарської діяльності, характеризують його фінансову систему та гнучкість, джерела фінансування діяльності та розвитку, рівень фінансування інноваційних проектів, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Організаційно-правові фактори включають в себе організаційну структуру ВНЗ, норми, правила, процедури, розподіл прав і відповідальності, ієрархію підпорядкованості тощо.

До складу науково-технологічних факторів інноваційного розвитку ВНЗ включають швидкість оновлення знань у сфері діяльності освітнього закладу; зміну освітніх технологій у сфері освіти; обов'язкові витрати на НДР та НДРС; розмір витрат на дослідження в сфері методології викладання та поточну модернізацію інформаційно-технічних засобів навчання.

Кадрові фактори включають якість професорсько-викладацького складу, особистісні якості, креативність, амбіції, наявність спільних інтересів, вміння працювати в колективі, правильне самоорганізування тощо. Міжособистісні відносини відіграють важливу роль як фактор впливу на інноваційний розвиток ВНЗ, оскільки дають змогу максимально ефективно використовувати індивідуальні можливості працівників.

Управлінські фактори характеризують структуру та ефективність системи управління вищим навчальним закладом, систему прогнозування, стратегічного та поточного планування.

Висновки. Таким чином, проблеми інноваційного розвитку вищої освіти є предметом дискусій у різних джерелах як наукового, так і практичного спрямування. Утвердження інноваційної стратегії потребує вивчення та обґрунтування не тільки ролі та значення інноваційної діяльності в теорії економічного зростання, але й вирішення проблеми забезпечення її ефективності на основі врахування сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів впливу.

Список використаних джерел:

1. Сафонова В. Освітній ресурс формування інноваційної економіки : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / В. Сафонова ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. – К., 2012. – 44 с.
2. Зінченко В. Вплив зовнішнього середовища на діяльність вищих навчальних закладів Луганської області / В. Зінченко // Економічний вісник Донбасу. – 2008. – № 4 (14). – С. 30–33.
3. Малихіна Я. Вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність ВНЗ / Я. Малихіна // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 39 (3). – С. 221–227.
4. Царенко І. Фактори конкурентоспроможності вищої освіти / І. Царенко // Фактори впливу на формування та розвиток фінансової системи України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (28–29 листопада 2014 р.). – Ч. 3. – Львів, 2014. – С. 38–41.
5. Цимбаленко Н. Середовище формування конкурентного потенціалу ВНЗ в Україні / Н. Цимбаленко // Актуальные проблемы современной науки : тезисы докладов IV Международной научно-практической конференции (Москва – Будапешт – Вена, 29 декабря 2015 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inter-nauka.com/issues/conf-2015/december1/667>.
6. Клімова Г. Формування інноваційного клімату у ВНЗ / Г. Клімова // Право та інновації. – 2013. – № 4. – С. 54–64.
7. Бурдонос Л. Ефективність наукової та інноваційної діяльності університетів України / Л. Бурдонос // Економічний вісник університету. – 2011. – № 17/2. – С. 14–18.
8. Краткий экономический словарь / под ред. А. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 2001. – 1088 с.

Аннотация. Статья посвящена проблемам инновационного развития высших учебных заведений. Определено, что трансформационные сдвиги, которые происходят в национальной экономике, обуславливают необходимость создания благоприятных условий для инновационного развития вуза. В работе рассмотрены подходы к структурированию факторов влияния на деятельность высших учебных заведений. Предложен авторский подход к систематизации внешних факторов, которые влияют на инновационное развитие вуза. Сгруппированы и проанализированы внутренние факторы влияния на инновационное развитие вуза.

Ключевые слова: образование, высшее учебное заведение, внешние факторы, внутренние факторы, инновационное развитие.

Summary. The article deals with the problems of innovative development of higher education. Determined that the transformational changes taking place in the national economy necessitated the creation of favorable conditions for the development of innovative universities. We consider approaches to structuring factors influencing the activities of higher education institutions. A systematization author's approach to external factors that influence the development of innovative universities. Grouped and analyzed internal factors influence the development of innovative universities.

Key words: education, higher education institutions, external factors, internal factors, innovative development.

УДК 339.13:331.1:51-37:004

Полоус О. В.
кандидат економічних наук, асистент кафедри економіки
Національного авіаційного університету
Романов В. О.
студент
Національного авіаційного університету

Polous O. V.
PhD in Economics, Assistant Professor
National Aviation University
Romanov V. O.
Student
National Aviation University

МАРКЕТИНГ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В СФЕРІ РОЗВИТКУ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ

MARKETING OF HUMAN CAPITAL IN THE SPHERE OF DEVELOPMENT OF IT TECHNOLOGIES

Анотація. У статті визначено поняття людського капіталу та маркетингу людського капіталу, проаналізовано світовий ринок вкладів в людський капітал. Запропоновано програму "self-branding" для ІТ-фахівця, який бажає стати частиною команди відділу роботи зі спільнотою, маркетингу і комунікацій провідної ІТ-компанії.

Ключові слова: людський капітал, маркетинг людського капіталу, маркетинг особистості, самомаркетинг, персональний маркетинг, брендинг, інвестиції.

Вступ та постановка проблеми. У сучасних умовах істотно зростає значення освіти і науки як факторів, які дають змогу людині стати набагато ціннішою за інших робітників та змогу розвиватися на усіх рівнях. На рівні країни освіченість населення, його спроможність здійснювати аналіз інформації та вміння застосовування знань стає однією з найважливіших конкурентних переваг. Проблеми маркетингу інтелектуального капіталу досліджуються в економічній літературі передусім як засіб підвищення ефективності діяльності підприємств та організацій. Здійснюючи маркетинг знань, людського капіталу, необхідно враховувати, що виникнення нової економіки пов'язане значною мірою з поширенням Інтернету та інформаційно-комп'ютерних технологій, що робить цей напрям привабливим для подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначають вітчизняні та зарубіжні автори, одним із сучасних аспектів менеджменту, найбільш ефективним в роботі з управління якістю роботи персоналу є внутрішній маркетинг. Це пов'язано з тим, що жорсткість конкуренції та збільшення в сучасних компаніях числа професіоналів роблять винятково важливим питання про лояльність працівника до організації. При цьому лояльність персоналу розглядається як наслідок його задоволеності своїм місцем роботи. Основою цієї задоволеності у співробітників є їх потреби і очікування. Від того, наскільки задоволені перші і виправдані другі, залежать ступінь вмотивованості працівника на ефективну працю і, як наслідок, рівень лояльності до своєї організації. Саме тут керівнику можуть стати в нагоді ідеї внутрішнього маркетингу.